

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพ
คนพิการเชิงพื้นที่เทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
Social Capital and the Development Operation of the
Multi- disciplinary for the Disability Community-Based Rehabilitation
in PlakRaet Sub-district, Bang Rakram District Phitsanulok Province

สุเทพ คำเมฆ¹ ธรนินทร์ เสนานิมิตร²

Suthep Khammek, Thoranin Senanimitr

บทคัดย่อ (Abstract)

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมที่สำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพ และเพื่อเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้แก่ชุมชนในการพัฒนากระบวนการดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีพื้นที่ศึกษา คือ กลุ่มสหวิชาชีพเทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เป็นกรณีศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แกนนำและสมาชิกกลุ่มสหวิชาชีพชุมชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเชิงเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า ลักษณะทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนากลุ่มของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม การมีส่วนร่วมของสังคม ความเชื่อมั่นทางสังคม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่ม ซึ่งทั้งสี่ลักษณะเป็นองค์ประกอบที่ช่วยการขับเคลื่อนและพัฒนากกระบวนการดำเนินงานทุกขั้นตอนของกลุ่มสหวิชาชีพ และแนวทางการพัฒนาและสร้างบทบาทของเครือข่ายด้านในการพัฒนาศักยภาพคนพิการแบบบูรณาการของหน่วยงานในพื้นที่ต้องผ่านกระบวนการมี

Received: 2021-04-24 Revised: 2021-05-04 Accepted: 2021-05-05

¹ หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก Bachelor of Social Work Program, College of Local Management and Development, Pibulsongkram Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: suthep.khammek@gmail.com

² หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก Bachelor of Public Administration, College of Local Management and Development, Pibulsongkram Rajabhat University

ส่วนร่วมทุกฝ่ายทั้งในระดับท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอกเพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะในการทำงานกับคนพิการในชุมชนแบบองค์รวม

คำสำคัญ (Keywords): ทูทางสังคม; คนพิการ; สหวิชาชีพชุมชน

Abstract

The objective of this study was to study the characteristics of social capital that affect the operation of multi-disciplinary groups and to provide guidance to the community in the development of the multi-disciplinary process. Using qualitative research method. The study area was a multi-disciplinary group of PlakRaet Sub-district, Bang Rakram District Phitsanulok Province As a case study. Data collection by Focus groups discussion, In-depth Interview and Non-participation observations. The sample used in the study included leaders and members of multi-disciplinary groups, communities, community leaders, and other relevant external agencies and using content analysis. The results of the study found that the characteristics of social capital that were important for the development of multidisciplinary groups for the development of spatial disabilities was Social networks, Social participation, Social confidence and group learning and these four attributes drive and improve the workflow of a multi-disciplinary group. and the approach to development and building the role of a network multi-disciplinary for the development of the capacity of persons with disabilities in an integrated area of the local agencies must go through a process of participation in all parties, both at the local and external levels, to achieve the development of the knowledge and skills to work with people with disabilities in a holistic community.

Keywords: Social Capital, Disability, Multi-Disciplinary

บทนำ (Introduction)

“คนพิการ” เป็นบุคคลซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมเนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็นการได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญาการเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใด ประกอบกับมีปัญหาและอุปสรรคในด้านปัญหาสุขภาพ ความเจ็บป่วย รายได้ อาชีพ การมีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ

ต่างๆ จำกัดสิทธิคนพิการ สิ่งแวดล้อม และการใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ จึงต้องมีความจำเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือเพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป (สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2552) ข้อมูลจากการสำรวจประชากรที่พิการในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2555 พบว่ามีประชากรที่พิการประมาณ 1.5 ล้านคน หรือร้อยละ 2.2 ของประชากรทั้งประเทศ โดยส่วนใหญ่พบ ความพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหวมากที่สุด จำนวน 794,648 คน คิดเป็นร้อยละ 48.37 ของคนพิการทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเด็นที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ในเรื่องของ “การพัฒนาระบบการดูแลและพัฒนาศักยภาพคนพิการในชุมชน” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเพื่อผลักดันให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนานโยบาย กลไก และการจัดการในพื้นที่ โดยการเสริมกลไกประสานในระดับพื้นที่ (จังหวัด อำเภอหรือตำบล) และสร้างมาตรฐานทำงานดูแลคนพิการในชุมชนที่มุ่งเน้นให้เกิดแนวทางสำคัญในการดำเนินงานระบบดูแลคนพิการในประเทศไทย โดยใช้โรงพยาบาลตำบลส่งเสริมสุขภาพ แกนนำชุมชน ครอบครัว อาสาสมัครสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลักในการจัดการและให้บริการโดยมีหน่วยงานองค์กรในชุมชนให้การสนับสนุน นอกจากนี้ การเสริมสร้างศักยภาพบริการปฐมภูมิ โดยเน้นครอบครัวและชุมชนเป็นฐานสำหรับคนพิการ เน้นระบบการดูแลสุขภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง การสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและการคัดกรองด้าน สุขภาพ การดูแลรักษาโรคและความเจ็บป่วย การฟื้นฟูสภาพ รวมถึงบริการทางสังคมให้แก่กลุ่มคนเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้คนพิการมีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถดำเนินชีวิตให้เป็นอิสระเท่าที่จะเป็นไปได้โดยอยู่บนพื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2562)

ทั้งนี้ ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก โดยสำนักงานเทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกมีการพัฒนาระบบการดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพดูแลคนพิการระดับตำบล จึงทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สนใจเกี่ยวกับลักษณะและแนวทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในการพัฒนากระบวนการดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่และแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนของเครือข่ายของกลุ่มสหวิชาชีพที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการกระบวนการดำเนินงานในรูปแบบทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมโดยมีชุมชนเป็นฐาน โดยการพัฒนากระบวนการดูแลและพัฒนาศักยภาพเพื่อทำให้เกิดการเสริมพลังแก่คนพิการทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพมากขึ้น เป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาชุมชนอื่นๆในสร้างเครือข่ายสหวิชาชีพในการดูแลและพัฒนาศักยภาพคนพิการในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

- เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ของกลุ่มสหวิชาชีพ
- เพื่อเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายให้แก่ชุมชนในการพัฒนาระบบการดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพในการพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานในชุมชนและใช้กระบวนการขั้นตอนของการจัดการความรู้และถอดบทเรียนของข้อมูลระดับพื้นที่ โดยใช้การศึกษาภาคสนามด้วยการเก็บข้อมูลผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในพื้นที่ที่เป็นตัวอย่างของชุมชนเทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ที่จะพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมกับการพัฒนาระบบดำเนินงานของสหวิชาชีพชุมชนในการทำงานกับกลุ่มคนพิการ

2. กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) ในการทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายสหวิชาชีพ แกนนำกลุ่มคนพิการในชุมชน ผู้นำชุมชน (ผู้นำฝ่ายบริหาร/ผู้นำฝ่ายปกครอง) ครอบครัว แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล นักสาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์/นักพัฒนาสังคม) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในพื้นที่เทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยโครงการวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากพื้นที่จริง โดยใช้เครื่องมือและเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่

การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาหรือทำกิจกรรมต่างๆเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับสมาชิกในกลุ่ม ทำให้การสนทนาเป็นไปแบบเป็นกันเอง ได้แก่ กลุ่มภาคีเครือข่ายสหวิชาชีพ (แกนนำคนพิการ ผู้นำชุมชน (ผู้นำฝ่ายบริหาร/ผู้นำฝ่ายปกครอง) ครอบครัว แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล นักสาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์/นักพัฒนาสังคม) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และอาสาสมัครผู้ดูแลคนพิการ)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายสหวิชาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน และและตัวแทนหน่วยงานสนับสนุนภายนอก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 การเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยทำการเลือกหมู่บ้านตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ กลุ่มสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่เทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ระยะที่ 2 การเข้าสู่ชุมชน หลังจากที่คุณวิจัยเลือกหมู่บ้านตัวอย่างได้แล้ว จึงได้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่กองการบริการส่วนตำบล ที่รับผิดชอบหมู่บ้านตัวอย่าง เพื่อขอความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ในขั้นแรกของการเข้าชุมชนผู้วิจัยเข้าไปแนะนำตัวกับผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษา พร้อมขออนุญาตให้ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัย

ระยะที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากผู้วิจัยได้ทำการติดต่อประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และได้ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนแล้ว เพื่อที่ขอความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มสหวิชาชีพทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม โดยมีแนวคำถามข้างต้นเพื่อให้ได้ประเด็นที่ต้องการและต้องกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสังเกตไม่มีส่วนร่วมกับบริบทพื้นที่ศึกษาจริง เพื่อบรรยายและแปลผลตามข้อเท็จจริงจากข้อมูลพื้นที่ แล้วจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อนำไปสู่การอธิบายข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

ผลการวิจัย (Research Results)

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่องทุนทางสังคมกับการพัฒนาการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่เทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

จากการดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการ ซึ่งจากข้อค้นพบ การทำงานของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนมีลักษณะ “Multidisciplinary” ซึ่งประกอบด้วย แกนนำคนพิการ ผู้นำชุมชน (ผู้นำฝ่ายบริหาร/ผู้นำฝ่ายปกครอง) ครอบครัว แพทย์พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล นักสาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์/นักพัฒนาสังคม) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และอาสาสมัครผู้ดูแลคนพิการ โดยมีกระบวนการทำงานการบูรณาการ

หน่วยงานในระดับเชิงพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยหลายภาคส่วนในการขับเคลื่อนการทำงานภายใต้แนวคิด “การเกื้อหนุนทางสังคมต่อคนพิการ” (Social Support for Disabilities) โดยมีกระบวนการทำงานแบบทีมสหวิชาชีพ ภายใต้หลักการสำคัญในการทำงานแบบสหวิชาชีพนั้นมีพื้นฐานอยู่บนข้อเท็จจริง ปราศจากอารมณ์ ความคิดเห็น หรือความเชื่อส่วนบุคคลเข้ามาปะปน ซึ่งจะทำให้การคลี่คลายปัญหาของทีมสหวิชาชีพมีความเที่ยงตรง และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยมีการใช้ “ทุนทางสังคม” (Social Capital) เป็นฐาน ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลลักษณะทุนทางสังคมของกลุ่มสหวิชาชีพ ได้สรุปความหมายของทุนทางสังคมของกลุ่มไว้ว่า “เป็นกระบวนการบริหารจัดการในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ โดยให้แกนนำกลุ่มสหวิชาชีพ ชุมชนในการขับเคลื่อนในการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันผ่านการเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของการมีความไว้วางใจกันทางสังคม และสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานผ่านกระบวนการดำเนินงานตั้งแต่การศึกษาหาข้อเท็จจริง (Fact-finding) การวิเคราะห์และวินิจฉัยปัญหา (Problem analysis and Diagnosis) การวางแผนการทำงานร่วมกัน (Collaboration planning) การดำเนินงาน (Operation) และการติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) เพื่อทำให้กลุ่มคนพิการสามารถมีศักยภาพในการใช้ชีวิตภายใต้ความเป็นมนุษย์และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งหลักการทำงานของกลุ่มมี ดังนี้

1) การดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนมีความเต็มใจในการทำงานร่วมกันภายในทีมเพื่อชี้เป้า เฝ้าระวัง และช่วยเหลือคนพิการทั้งในสุขภาพ สิ่งแวดล้อม อาชีพ และการบริการทางสังคมเพื่อประสานงานกับคนพิการ ผู้นำชุมชน ครอบครัว หน่วยงานในพื้นที่เพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริงในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2) กลุ่มสหวิชาชีพชุมชนมีการกำหนดหน้าที่และวิธีการของแต่ละคนและหน่วยงานไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในการทำงานแต่ละส่วนภายใต้หน่วยงานในระดับพื้นที่ทั้งกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในรูปแบบอาสาสมัคร (เป็นด้านหน้าในการทำงานลงพื้นที่ เยี่ยมบ้าน และพูดคุยพบปะกับการทำงานทั้งคนพิการและผู้ดูแลคนพิการ เพื่อประสานงานค้นหาปัญหาและความต้องการของคนพิการในพื้นที่เบื้องต้น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลปลักแรด (มีบทบาทในการฟื้นฟูและพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยของคนพิการ) เทศบาลตำบลปลักแรด (มีบทบาทในการให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อให้คนพิการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการที่พึงจะได้) และกองทุนสวัสดิการชุมชนปลักแรด (มีบทบาทในการช่วยเหลือเสริมจากหน่วยงานในการจัดสวัสดิการของตัวชุมชนโดยกลุ่มเป้าหมายคนพิการก็สามารถได้รับสิทธิเทียบเท่ากับประชาชนทั่วไป) ดังนั้นภายใต้การดำเนินงานจะเห็นได้ว่ารับทราบเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ระบบ และกระบวนการทำงานร่วมกันภายใต้เครือข่ายสหวิชาชีพชุมชน

3) มีการทำงานเชิงรุกและเชิงรับของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนโดยอาศัยหลักวิชาชีพในการดำเนินการปฏิบัติหน้าที่ทุกระบวนการดำเนินการตามบทบาทภารกิจของเครือข่ายการทำงานตามเป้าหมายที่ได้รับผิดชอบ)

4) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในส่วนกลุ่มภาคีเครือข่ายสหวิชาชีพ เพื่อพัฒนาทักษะและการดูแลช่วยเหลือคนพิการในการดำรงชีวิตด้วยการแสดงความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะตามหลักวิชาชีพในส่วนที่ศึกษามาของแต่ละกลุ่มทำงานเพื่อเติมเต็มองค์ความรู้กันทั้งในเรื่องด้านการแพทย์/การคัดกรอง ด้านการศึกษา/การพัฒนาทักษะ ด้านการใช้ชีวิตในสังคม ด้านพิทักษ์สิทธิและสวัสดิการ และเทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น

จากความสำเร็จในการพัฒนาการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญ คือ “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ได้เข้ามามีบทบาทและปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่ม ให้กลุ่มสหวิชาชีพมีความรู้สึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอนเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถกำหนดทิศทางและการตัดสินใจภายในกลุ่มร่วมกันในทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงานข้างต้น โดยลักษณะทุนทางสังคมที่สำคัญและแนวทางการใช้ประโยชน์การพัฒนาของกลุ่มของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ ได้แก่

1) **เครือข่ายทางสังคม (Social Network)** การบูรณาการการทำงานของกลุ่มของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1 **เครือข่ายภายในพื้นที่** ซึ่งประกอบด้วย เครือข่ายบุคคลภายในกลุ่ม ได้แก่ แกนนำและสมาชิกในกลุ่ม เป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการพัฒนาการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

1.2 **เครือข่ายภายนอกพื้นที่** ประกอบด้วย เครือข่ายด้านวิชาการ เครือข่ายด้านอาชีพ และเครือข่ายด้านงบประมาณ เป็นเครือข่ายที่เข้ามาส่งเสริมในเรื่ององค์ความรู้ ทักษะ ทั้งในเรื่องกระบวนการองค์ความรู้การทำงานกับคนพิการ สิทธิขั้นพื้นฐานของคนพิการ การการเยี่ยมบ้าน การให้คำปรึกษา การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชน การเรียนรู้บทบาทอาสาสมัคร และการทำงานกับครอบครัว คนพิการ และชุมชน ซึ่งเครือข่ายของกลุ่มนี้มีบทบาทในกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนทุกขั้นตอน โดยกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนมีจุดเน้นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ให้เกิดการเชื่อมโยงและขยายการทำงานร่วมกันบนพื้นฐาน “เครือข่ายสหวิชาชีพชุมชนในการทำงานด้านคนพิการในเชิงพื้นที่”

ซึ่งการสร้างเครือข่ายของกลุ่มสหวิชาชีพสำหรับการดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการในชุมชน โดยมีเป้าหมายของการค้นหาคนพิการในชุมชน การจดทะเบียนคนพิการ

การแนะนำสิทธิ สวัสดิการ และการเข้าถึงสิทธิต่างๆ และการทำแผนช่วยเหลือและประสานต่อ เพื่อให้คนพิการสามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่างได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

2) **กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation)** ลักษณะการมีส่วนร่วม มี 2 รูป ได้แก่ “การมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการ” เป็นการประชุมของกลุ่มสหวิชาชีพทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ และ “การมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการ” เป็นการการพูดคุยปรึกษาหารือของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนและแกนนำคนพิการ เป็นต้น โดยกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนมีการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สมาชิกและเครือข่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจในการทำงานทุกขั้นตอน โดยใช้เวทีแลกเปลี่ยนชาวบ้านเป็นศูนย์กลางในการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มสหวิชาชีพในการระดมเพื่อออกแบบกิจกรรมและโครงการการทำงานเชิงรุกและเชิงรับในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการ

3) **การสร้างเชื่อมั่นกันทางสังคม (Social Trust)** เป็นลักษณะการสร้างเชื่อมั่นในกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนภายใต้แนวทางปฏิบัติหรือข้อตกลงในการทำงานร่วมกันในเป้าหมาย เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างความไว้วางใจกันทางสังคมเพื่อยึดมั่นความถูกต้อง ความชอบทำ แลละเป็นประโยชน์ในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการทั้งในระดับกลุ่มการทำงาน กลุ่มเป้าหมาย และขับเคลื่อนภายใต้กระบวนการทำงานบนพื้นฐานของมีการกำหนดหน้าที่และวิธีการของแต่ละคนไว้อย่างชัดเจนที่ร่วมทำงานกันมีความไว้วางใจกัน เกิดความสามัคคี เกิดจิตวิญญาณร่วมที่เป็นพลังงานอย่างยิ่งใหญ่ในการขับเคลื่อนระบบการดูแลคุณภาพชีวิตให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มการทำงานของสหวิชาชีพ ภายใต้ “สปิริตของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชน (Sprit of a Multidisciplinary Community) ที่อยู่ภายในจิตใจ และสั่งจะคำพูดของสมาชิกในกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากในทุกกระบวนการดำเนินการของกลุ่มสหวิชาชีพและกลุ่มคนพิการในระดับพื้นที่ การสร้างเชื่อมั่นในการดำเนินงานร่วมกัน

4) **การสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (Exchange of knowledge together)** เป็นการสร้าง “พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้” (Platform) ซึ่งมีจุดศูนย์กลางในการการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม ซึ่งเป็นพื้นที่ในการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในกระบวนการการทำการช่วยเหลือและประสานส่งต่อให้คนพิการได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เกิดการพัฒนาการดำเนินงานของของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของกลุ่ม สหวิชาชีพได้มีการพัฒนาตนเองในการเข้าใจการทำงานกับคนพิการในชุมชนในทุกด้านเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพคนพิการอย่างบูรณาการแบบองค์รวม อาทิเช่น ในเรื่องสุขภาพ (Health) ได้แก่ การสร้างกิจกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ด้านการศึกษา (Education) ได้แก่ การฝึกอาชีพต่างๆ ด้านความเป็นอยู่ (Livelihood) ได้แก่ การ

ปรับสภาพที่อยู่อาศัย ด้านการเสริมพลัง (Empowerment) ได้แก่ การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มคนพิการ และด้านสังคม (Social) การสร้างความสัมพันธ์ครอบครัวกับคนพิการ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากการศึกษาทุนทางสังคมกับการพัฒนาการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่เทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าภายใต้บริบทของทุนทางสังคมที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่เทศบาลตำบลปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จนประสบความสำเร็จในการพัฒนาเครือข่ายสหวิชาชีพชุมชนในการทำงานกับกลุ่มคนพิการ ได้แก่ การเครือข่ายทางสังคม (Social Network) กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) การสร้างความเชื่อมั่นกันทางสังคม (Social Trust) และการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (Exchange of knowledge together) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมใน 4 มิติด้วยกัน ได้แก่ “มิติโครงสร้างเน้นเรื่องเครือข่าย” “มิติปฏิสัมพันธ์เน้นเรื่องการมีส่วนร่วม” “มิติบรรทัดฐานเน้นเรื่องความไว้วางใจ” และ “มิติการรับรู้และเรียนรู้เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (อานันท์ กาญจนพันธ์. (2540) นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543. และ Putmun Robret D., 2476. อ้างถึงใน ทุนทางสังคมกับความยากจนของ อัมมาร สยามวาลา, 2544) ซึ่งปัจจัยที่สำคัญข้างต้นมีส่วนในการพัฒนาและส่งเสริมการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาหาข้อเท็จจริง (Fact-Finding) เป็นการสำรวจและค้นหาเกี่ยวกับข้อมูลจำนวน ประเภทคนพิการ แหล่งที่อยู่อาศัย และผู้ดูแลคนพิการ ซึ่งในขั้นตอนนี้ใช้ในเรื่องของเครือข่ายทางสังคมของสหวิชาชีพในพื้นที่ค้นหาเชิงรุกเพื่อให้ทราบข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจของปัญหาและความต้องการของคนพิการในพื้นที่เบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และวินิจฉัยปัญหา (Problem analysis and diagnosis) เป็นการใช้ทุนทางสังคมในลักษณะเครือข่ายทางสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชน โดยเป็นการการคัดกรอง การวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาในการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของคนพิการเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตรงกับความต้องการในแต่ละประเภทของคนพิการ

ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนการทำงานร่วมกัน (Collaboration Planning) เป็นขั้นตอนเป็นการใช้ทุนทางสังคมในลักษณะเครือข่ายทางสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนที่เข้ามาในเรื่องของการ

ประสานความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อวางแผนการจัดกิจกรรมและการบริการให้กับคนพิการโดยแต่ละหน่วยงานก็มีบทบาทที่รับผิดชอบที่แตกต่างกันบนพื้นฐานความชำนาญการและภารกิจของหน่วยงานผ่านเวทีประชาคม และเวทีชาวบ้านในชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินงาน (Operation) ในแต่ละหน่วยงานของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนจะมีการดำเนินงานกิจกรรม หรือโครงการตามบทบาทที่ได้รับมอบหมายภายใต้การดำเนินงานภายใต้ความเชื่อมั่นกันทางสังคม ของกลุ่มสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการอย่างบูรณาการภายใต้กลุ่มสหวิชาชีพชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลปลักแรด เทศบาลตำบลปลักแรด และกองทุนสวัสดิการชุมชนปลักแรด ทั้งในเรื่องสุขภาพ (Health) การศึกษา (Education) ความเป็นอยู่ (Livelihood) การเสริมพลัง(Empowerment) สังคม (Social) และอาชีพ (Occupation)

และขั้นตอนที่ 5 การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) การใช้บทบาททุนทางสังคมในลักษณะของ เครือข่ายทางสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม และความเชื่อมั่นกันทางสังคม ของกลุ่มสหวิชาชีพในเรื่องของเยี่ยมบ้านติดตามปัญหา ให้กำลังใจ ความก้าวหน้าในการฟื้นฟู การฝึกทักษะ การแนะนำผู้ดูแลในครอบครัว การจัดทำรายงานบันทึกการเยี่ยมบ้านให้คำปรึกษาของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชน ได้แก่ แกนนำคนพิการ ผู้นำชุมชน (ผู้นำฝ่ายบริหาร/ผู้นำฝ่ายปกครอง) ครอบครัว แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล นักสาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์/นักพัฒนาสังคม) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และอาสาสมัครผู้ดูแลคนพิการ

และแนวทางการพัฒนาดำเนินงานของกลุ่มสหวิชาชีพในการพัฒนาคนพิการกลุ่มคนพิการซึ่งเป็นกลุ่มประชากรสำคัญที่ควรเฝ้าระวังเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นทั้งในแง่ของจำนวนและสัดส่วนในแต่ละพื้นที่ แต่ขณะที่ระบบการปฏิบัติงานในเครือข่ายด้านการทำงานก็ยังขาดศักยภาพในการดูแลดูแลคนพิการทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนในแต่ละพื้นที่ต่างๆทั้งในเขตพื้นที่ชนบท และเขตเมือง จึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการศึกษามาตรฐานการกำหนดกลไกและระบบการจัดการเพื่อเพิ่มศักยภาพและคุณภาพชีวิตคนพิการเพื่อให้ใช้ชีวิตประจำวันและสามารถช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด กอปรกับในปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐต่างๆทั้งในพื้นที่ชุมชนและภายนอกชุมชนที่ทำงานเกี่ยวกับคนพิการถึงแม้จะมีนโยบายที่ช่วยสนับสนุนในพื้นที่แต่ยังขาดการบูรณาการให้การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและเข้าถึงกลุ่มประชากรคนพิการได้อย่างทั่วถึง ซึ่งส่วนขาดที่สำคัญในระบบการดูแลสำหรับคนพิการซึ่งอยู่ในรูปแบบการทำงาน “สหวิชาชีพชุมชน” ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และภาคส่วนต่างๆ ในระบบดูแล ช่วยเหลือ และประสานส่งต่อสำหรับคนพิการยังมีน้อย และขาดแบบแผนการดูแลระยะยาวในทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของคนพิการ เนื่องจากในหน่วยงานภาครัฐยังมุ่งเน้นทำงานแยกส่วนกันในแบบต่าง

คนต่างทำกันอยู่ไม่มีการบูรณาการงานกัน ดังนั้นจึงต้องมีการนโยบายการพัฒนาการดำเนินงานของสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐาน โดยเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายทั้งในระดับท้องถิ่นเพื่อสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานของสหวิชาชีพชุมชนที่มีทักษะและความรู้ในการช่วยเหลือและทำงานกับคนพิการทั้งในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของคนพิการ การทำงานเชิงรุกและเชิงรับของเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ การพัฒนาทักษะและการดูแลช่วยเหลือคนพิการ และการสร้างบทบาทของเครือข่ายด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการของสหวิชาชีพชุมชนเพื่อปฏิบัติงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งของกลุ่มสหวิชาชีพได้อย่างต่อเนื่องในพื้นที่บริบทต่างๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ได้สังเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามที่มีการวิเคราะห์เชิงลึกจากกรณีศึกษาในบริบทชุมชนไทยและได้พบองค์ประกอบที่สำคัญและปัจจัยความสำเร็จที่มีความสำคัญในการพัฒนากลุ่มสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนอื่นๆ รวมถึงข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการกำหนดกรอบการขับเคลื่อนการพัฒนากลุ่มสหวิชาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่ในระดับกลุ่มและชุมชนต่อไป ได้แก่

1. การพัฒนาของสหวิชาชีพชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการเชิงพื้นที่จะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาทุนทางสังคม เพราะลักษณะของแต่ละชุมชนมีจุดเด่นจุดด้อยของทุนทางสังคมที่แตกต่างกันไปเพื่อให้เกิดนำทุนมาใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ

2. กลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในระดับชุมชนต้องมีเวทีและพื้นที่ ได้แก่ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชาวบ้าน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมและเป็นพื้นที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นพบปะพูดคุย ระดมความคิดเห็นเพื่อกระตุ้นให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

3. กลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในระดับชุมชนต้องมีการพัฒนาเครือข่ายเรียนรู้ของชุมชนและระหว่างชุมชนโดยการสร้างเครือข่ายภายในการทำงานเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งของกลุ่มมากขึ้น

4. กลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในระดับชุมชนต้องมีการสร้างผู้นำและแกนนำในการสืบทอดและขับเคลื่อนเพื่อปลูกฝังในการทำงานกับคนพิการต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ผลการศึกษาเพื่อเป็นข้อเรียนรู้และข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนอื่นๆได้แต่อาจจะมีข้อจำกัดในเรื่องบริบทของชุมชนเป็นเขตชนบท ดังนั้นการศึกษาต้องให้ความสำคัญในการศึกษาทั้งในเขตชนบท เขตกึ่งเมืองกึ่งชนบท และเขตเมือง ดังนี้

1.ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบทุนทางสังคมกับการพัฒนากลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในหลายๆพื้นที่เพื่อจะได้เห็นภาพการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมของชุมชนในหลากหลายรูปแบบภายใต้บริบทของชุมชนทั้งในเขตชนบท เขตกึ่งเมืองกึ่งชนบท และเขตเมืองที่แตกต่างกัน

2.ควรทำการศึกษาทุนทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสหวิชาชีพชุมชนในบริบทของพื้นที่ที่เกิดจากชุมชนกับหน่วยงานภายนอกเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการทำงานของชุมชน

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2562). *คู่มือการปฏิบัติงานเครือข่ายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการในชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน.
- สุวรรณ คำนัน และสุจิตราภรณ์ นาคะลักษณ์. (2546). *ทุนทางสังคมกับการเพิ่มความมั่นคงของมนุษย์. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2546 เรื่องความมั่นคงของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ. (2552). *อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities-CRPD)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *สำรวจความพิการ พ.ศ. 2555 (The 2012 Disability Survey, สืบค้น 23 กุมภาพันธ์ 2556, จาก www.nso.go.th*.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2559). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเมือง*. นนทบุรี: มูลนิธิสถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.
- อัมมาร สยามวาลา. (2544). *ทุนทางสังคมกับความยากจน. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2544 เรื่องยุทธศาสตร์จัดปัญหาความยากจน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.